

Euskal berrikuntza demokratikoak eta feminismoak. Emakumeen biografia politikoetatik begiratu bat

Jone Martínez

EHUko Politika eta Administrazio Zientzia

Saileko irakaslea

Sarrera

XXI. mendearen hasieran, euskal gizartean elkarrekin bizi diren bi errealitatekin egiten dugu topo¹. Alde bate-tik, gero eta demokratizazio prozesu gehiago sortzen ari dira, bai oldarka (behetik gora, herritarrek bultzatuta), bai gonbidapenez (administrazioek –estatuek– proposatuta). Beste alde batetik, emakumeak gero eta presentzia handiagoa dute demokrazia ordezkatzailaren egitura publikoetan eta erabaki publikoaren kudeaketan.

Bi errealitate horien intersekzioan problematika berri bat sortzen da: emakumeen partaidetzaren egitura gero eta askotarikoagoak diren demokratizazio prozesuetan. Artikulu honetan problematika orokor horretan kokatzen diren bi galdereri erantzuten hasiko gara: zer oztopo dituzte emakumeek demokratizazio prozesuetan euren parte-hartze proiektua gauzatzeko? Eta zein estrategiaren bitartez erositzen dute euren proiektua emakumeek? Erantzuten hasteko, ‘Berrikuntza demokratiko feministak’ ikerketaren lehenengo faseko landa lanaren zati baten aurkezpena egingo dugu. Zehazki, euskal berrikuntza demokratikoaren hamasei esperimintutan parte hartutako hogeita hamar emakumeren bizitza-historia

oinarri hartuta, eta parte hartutako emakumeen partaide-tza-kartografiaren azterketa eginez, ikusi ahal izango dugu euskal berrikuntza demokratikoak genero araez zeharkatuta izateak dituen inplikazioak.

Berrikuntza demokratikoak, alorra eta kapitalak

Asko idatzi da, bereziki 80ko hamarkadaren ondoren eta lurralde anglosaxoietan, berrikuntza demokratikoei buruz (Saward, 2000; Smith, 2009). Autore askok berrikuntza demokratiko nozioa erabili izan dute deliberazioan oinarria duten esperientzia demokratizatzaileak² identifikatzeko (Dryzek, 2000); beste batzuek, ordea, nozioaren dimentsio parte hartzailea azpimarratu izan dute. Azken horien artean, Graham Smith estatubatuar zientzia politikoko irakaslearen ikuspuntua azpimarra genezake. Berrikuntza demokratikoak, Smithen ustez, mendebaldean ezagutzen dugun demokrazia ordezkatzailerari demokratizaziorantz jotzen laguntzen dioten esperimentuak dira. Berrikuntzek, zehazki, lau ongi orokor dakarzte demokrazia ordezkatzailerari: inklusibitatea edo barneratzea –ertzetan dauden talde sozialak erabaki hartze prozesuan barneratzea–, herritarren kontrola –herritarrek erabaki-hartze prozesuetan eragiteko gaitasuna izatea–, epaiketa –herritarrek erabaki publikoetan jorratzen diren gaiei buruz iritzi bat sortzeko gaitasuna izatea– eta gardentasuna (Smith, 2009: 12-13).

Horrezkero, Pierre Bourdieu frantziar soziologoaren ikuspuntua gure eginez, esan daiteke berrikuntza demokratikoak ‘alor sozialean’ beti presente diren kapital mota guztien demokratizazioa –eta ez bakarrik birbanatzea– izan beharko lukeela helburu.

Artikuluaren puntu honetan, Bourdieuren mundua ikusteko ereduari buruzko apunte bat ematea komenigarria iruditzen zaigu. Hainbat ekarpen egin zizkion Bourdieuk gizarte zientzien esparruari. Euren artean, ‘alorraren’ nozioa eta kapitalen bere teoria dira aipagarri. Gizartea alor desberdinetan

banatuta dago, Bourdieuren ustez. Horrela, alor intelektuala, alor politikoa, alor artistikoa eta abar identifika ditzakegu. Alor horietan gizabanakoek euren mundu ikuspegia inposatu nahi dute, eta botere harreman desberdinak gertatzen dira alorraren barnean. Gainera, alor horiek arau propioak dituzte bai sartzeko bai ateratzeko. Alor politikoan sartzeko, adibidez, ezagutu behar dira: kode sozial berezi batzuk, kode linguistikoak eta gorputzaren kode bereziak –nola mugitu, esaterako–, *habitus*-ak, hain zuzen ere. Alorretan, norbanakoak kapital desberdinen metaketa bat edo beste aurkezten du. Eta norbanakoak duen kapital kultural, sozial eta ekonomikoa, eta horien –edo horietako batzuen– metaketa eta ezagutzatik sor daitekeen kapital sinbolikoak mugatzen du zein mailatan parte hartuko duen alor horretan³. Gizabanakoek errealitatea alorretan izendatzeko duten boterea, beraz, duten kapitalaren arabera izango da (Bourdieu, 1981; Bourdieu 1988; Bourdieu, 1997).

Demokratizazio prozesuez ari garela, bada bereziki interesatzen zaigun alorra: alor politikoa; izan ere, demokratizazio prozesuak bideratzeko sortzen diren berrikuntza demokratikoak alor politikoaren produktu dira⁴.

Hainbat definizio eskaini zituen Bourdieuk alor horri buruz; baina artikulua honetan lantzen dugun gaiari begira, *Actes de la recherche en sciences sociales* aldizkarian proposatzen zuena iruditzen zaigu aproposena. Alor politikoan, akitanierak baieztatzen zuenez,

... berezkoa lehiakor den testuinguru horretan, produktu politikoak, arazoak, programak, analisiak, kontzeptuak sortzen dira. Produktu horien guztien artean, hiritar *profanoak* –alorraren barnean ez dena profanoa da– erabakiak hartu behar ditu. Egun, aukeratze hori gero eta gatazkatsuagoa da, hiritarren eta produktuen sortzaileen artean dagoen distantzia dela eta (Bourdieu, 1981: 3-4)⁵.

Gonbidapenezko berrikuntza demokratikoak (aurrekontu parte hartzaileak, mini-publikoak, kontseiluak, asanbladak...) alor politiko instituzionalizatuaren produktuak dira.

Oldarkako berrikuntzak, berriz, alor politiko militantearen produktuak.

Aurreko guztia oinarri, artikulua honetan defendatzen dugun ideia honakoa da: gure ustez, genero arauak berrikuntza demokratikoaren esparruak zeharkatzen dituzte. Genero arau horiek oso irmotuta dauden ilusio sozial objektibatu eta ‘gorpuztuak’ –*embodied, incorporé*– dira, eta berria, berritzailea edo askatzaileagoa kontsideratzen den horretan ere eragiten dute (berrikuntza demokratikoak, kasu). Izan ere, berritasun oro, bai oldarka bai gonbidapenez, estatuaren bermearekin eta estatuak dituen errekurtsioekin erreproduzitzen dira. Egun, estatua da egitura sozial objektibatu eta gorpuztuak birsortzeko ‘fabrikarik’ legitimoena. Pentsa daiteke berrikuntza demokratikoetan emakumeen parte hartzea oztopatzen duten elementuak daudela esatea ez dela ezer berria. Izan ere, lehen esan bezala, berrikuntza demokratikoak alor politiko baten produktu dira. Alorra «menderakuntza maskulinoko sexu-genero sistema»⁶ baten produktua den heinean, nola ez du dominazio sistema bera erreproduzitzeko? Baina bada

Artikulu honetan defendatzen dugun ideia honakoa da: gure ustez, genero arauak berrikuntza demokratikoaren esparruak zeharkatzen dituzte

berrikuntza horiek bereziki interresgarria egiten dituen ezaugarri bat: espazio horietan, modu esplizitu batean estatu bateko espazio publikoa demokratizatu nahi da. Hori ez da gertatzen, adibidez, supermerkatuetan, non genero arauak nonahi dauden, baina ez dagoen demokratizatzeke aspiraziorik. Horrela, uste dugu berrikuntza demokratikoetan emakumeen parte hartzea oztopatzen

duten elementuak ere badirela –demokratizazio prozesuetan, oro har–, baina, beste esparru sozialekin alderatuta, horiek sotilagoak direla. Berrikuntza horrek eraldatzea ekarri du demokrazia eredu zabalduenean. Baina, berrikuntza demokratikoak ez du desagerrarazten genero arauak emakumeen

parte hartzeari eragiten dioten presioa. Aitzitik, presio hori eraldatu egiten du; alegia, oztopoak eraldatu egiten dira, baina hor diraute.

Berrikuntza demokratikoei begiratu feminista bat

Lehen aipatu bezala, 'berrikuntza demokratiko' terminoarekin eredu parte hartzaile eta deliberatiboan koka daitezkeen esperimenduei egiten diegu erreferentzia, beti ere, Smithek aipatzen zituen lau onurak bermatzen badira. Izan ere, us-te dugu edozein demokratizazio-prozesu bien gurutzaketaz osatuta egon daitekeela.

Berrikuntzei buruzko literatura aztertuta eta maila normatiboago batean kokatuta, estatu batean hartzen diren erabaki guztiak kudeatzeko berrikuntza demokratikoak erabiltzeko arrazoiak gutxienez lau dira: erabakien legitimazioaren hazkundera, hiritartasun errepublikazalearen hazkundera, subjektuen berdintasunaren bermea eta kapitalen banaketarako aukeraren hazkundera.

Berrikuntza demokratikoei, beraz, demokrazia parte hartzaile edo deliberatiboago batera joateko bidea eskaintzen dute. Baina zer gertatzen da berrikuntza horiek guztiak genero arauetzeharkatuta daudenean? Zer gertatzen da estatu patriarkal batek bultzatuta inplementatzen badira (gonbidapenez) edo estatu patriarkal batean hesituak izandako pertsonak jartzen badituzte abian (oldarka)? Nahi eta nahi ez: erreprodukzioa.

Demokrazia ordezkatzailerari sexua axola zaion bezala (Jónasdóttir, 1993), parte-hartzaile eta deliberatiboari ere axola zaio (Martínez, 2015a). Horregatik esan dezakegu erabaki hartze prozesuetan, proposamen parte-hartzaileen interes estrategikoa talde sozial guztien parte hartze berdinzalea aldarrikatzean datzala; planteamendu horiek bultzatzen duten parte hartzearen nozioaren unibertsaltasun nahia eta publiko eta pribatuaren banaketa, sakontze demokratikoa mugatzen eta baldintzatzen dutela.

Prozesu parte-hartzaileek emakumeen parte hartzea egituratzen duten elementu mugatzaileak dituzte. Lehen esan dugun legez, elementu horiek erraz identifikagarriak eta sotilak izan daitezke. Sotilagoak diren elementu horiek naturaltasunez hartu ditugu eta gure gorputzetan integratu ditugu; horrela, parte hartzean gure desioak entzuteko gorrak diren 'bizitako gorputzak' (*lived bodies, cuerpos vividos*) sortu ditugu (Moi, 2001). Edo Bourdieuk esango lukeen bezala, *habitus* bihurtu ditugu.

Hori guztia kontuan izanda, beste leku batean esan dugun bezala (Martínez, 2015a), feminismitik bi kritika egin diezazkiokegu, maila normatiboan, demokrazia parte hartzaileari zein deliberatiboari: alde batetik, parte hartzearen neutraltasun kulturalaren ilusioa; beste alde batetik, espazio publiko eta pribatuen arteko bereizketaren erreprodukzioa.

Neutraltasun kulturalaren ilusioari dagokionez, eta Bourdieuk zioen moduan, unibertsaltasuna da, ikuspuntu partikular baten unibertsalizazioa (Bourdieu, 1997: 213). Teoria parte-hartzaile ez feministak, partaidetzaz ari direnean, partaidetza sozial, komunitario edo politikoaz ari dira (Cunill, 1991). Hurbilketa normatibo batetik, partaidetza horren bidez: norbanakoa alor sozialean dituen kapitalaz jabetzen da (1. pausoa), kapital horiek nola saldu eta erosten diren azaltzeko gaitasunak hartzen ditu (2. pausoa), eta kapitalen birbanaketa justuago bat diseinatzera bideratzen du bere ekintza (3. pausoa). Horrela, parte hartzearen eta deliberazioaren aldeko argudioetan topatzen dugun ideietako bat honakoa da: «parte hartzearen bidez, ahotsa ez duen norbanakoak hitz egiteko gaitasuna izango du», alegia, subalternoak edo zapalduak hitz egiteko gaitasuna izango du. Baina, Gayatri Spivak-ek esaten zuen bezala, subalternoak ez dio subalterno izateari utziko horren erraz, ez duelako hizkuntza-jarrera sozial sasi unibertsal horren *habitus*-a (Spivak, 2003). Kontuan izanda erreproduzitzen den parte hartzearen forma/egitura/modua estatu patriarkal batek sustatua eta irakatsia dela, eta hori unibertsal bezala plazaratzen dela –neutro bailitzan–,

nola eman hitza *habitus* parte hartzaile hori jaso ez dugun subjektuei? Parte hartzearen bidez?

Bigarren kritika bat egin diezaiokegu ikuspuntu feministaz begiratu ez duten demokratizaziorako saiakera horiei. Carole Pateman-ek zioen demokraziak parte hartzailea izan behar zuela: aireportuetan, supermerkatuetan eta parkeetan (Pateman, 1989: 222). Horrekin esan nahi zuen, oro har, demokrazia parte-hartzailearen planteamenduak etxeko atetik at hasten direla, eta espazio pribatuan demokratizazioaren eztabaida ez dela sartu. Jakina da genero arauetxekotasunerako emakume subjektibitate bat sortzen dutela. Familiak ere alor bezala funtzionatzen du; baina familiaren alorrak behar dituen trebetasunak ez dira, gaur planteatuta dagoen moduan, berrikuntza demokratikoen alorrak behar dituen trebetasunak. Deslerrokatze horrek publiko-pribatu banaketan du jaiotza.

Demokrazia parte-hartzailearen planteamenduak etxeko atetik at hasten dira, eta espazio pribatuan demokratizazioaren eztabaida ez da sartu

Emakumeen partaidetza demokrazia ordezkatzailan

Demokrazia ordezkatzailari dagokionez –aurretik aipatu bezala, gaur egun harreman soziopolitiko arautzeko eredu zabalduena–, ikertzaileek, aktibistek, feministok identifikatu ditugu emakumeen proiektu parte hartzaileak oztopatzen dituzten zenbait elementu (Caul, 1999; Kunovich eta Paxton, 2005; Gilligan eta Tremblay, 2005; Inglehart eta Norris, 2001). Elementu horiek estatuaren desoreken erreproduktore rola kontuan izanda ordenatu daitezke (ikus 1. taula). Mugatzaile horiek emakumeen bizitza-proiektua mugatzen duten «kris-talezko teilatua» eta «iragazten duen zorua» azaltzeko erabil ditzakegu, hain zuzen ere (Burin, 2003)⁷.

1. taula. Demokrazia ordezkatzailleetan eta estatuaren rola erdigunean dagoela, emakumeen parte hartzea mugatzen duten elementuak

Estatu baten sistema politikoarekin zerikusia dutenak

- Hauteskunde sistema ez proportzionala izatea
- Erreklutamendu politiko eredia
- Alderdi biko sistema izatea
- Erljio fundamentalistako estatuak

Estatu baten kultura politikoarekin zerikusia dutenak

- Boto emaileek ez dute emakumerik nahi
- Kultura politiko patriarkala

Estatu batek proiektatzen duen irudi mediatikoarekin zerikusia dutenak

- Masa hedabideek emakumeei buruz proiektatzen duten irudia
- «Emakumeoi ez zaigu politika interesatzen» mito faltsua
- Politikarekiko mesfidantza

Estatu baten kapitalen banaketa-eredua egiten den moduarekin zerikusia dutenak

- Kapital sozial gabezia
- Etxeko lana eta familia ardurak
- Kapital kultural gabezia
- Kapital ekonomiko gabezia - Egoera ekonomikoa

Estatu baten errealitate nazionalarekin zerikusia dutenak

- Lurraldearen tamaina eta zonaldea (Herria-Hiria haustura –*cleavage*–)
- Hizkuntza

Estatu batek emakumeen gorputzak arautzera bideratuta daudenak

- Amatasuna
- Kontratu sexualaren formak

Iturria: egileak berak egina.

Berrikuntza demokratikoak demokrazia ordezkatzaille esparruetan gertatzen direnez, 1. taulan aipatzen diren elementu mugatzaile askok eragina izango dute horietan ere: estatuaren kultura politikoarekin zerikusia duten elementuak, edo estatu batek, masa hedabideen bidez, proiektatzen duen emakumeen irudia, kasu. Baina berrikuntza demokratikoetan, badira berrezkoak eta sotilagoak diren elementu mugagarri batzuk.

Elementu horien nolakotasuna aztertzeko, ‘Berrikuntza demokratiko feministak’ ikerketa jarri dugu martxan. Hurrengo orrialdeetan azaltzen diren elementu eta estrategiak ikerlanaren lehenengo fasearen landa laneko datuen behin-behineko azterketatik ondorioztatu dira (ikerlanari buruzko informazio gehiago izateko, ikus Martínez, 2015a; Martínez, 2015b; Martínez et al. 2015; Suso eta Martínez, 2015).

Emakumeen parte hartzea berrikuntza demokratikoetan: zer oztopo?

Oldarka eta gonbidapenezko hamasei euskal berrikuntza demokratikoetan parte hartu duten hogeita hamar emakumeren biografia parte hartzailea egin dugu –gogoratu behar dugu hogeita hamar biografia horiek lagin zabalagoa duen proiektu baten parte direla–. Biografia horiek norbanako batek bizi dituen intersekzioetatik sortzen den diskurtsoa eta ekintza ematen digute, opresioak dituen hainbat aurpegi buruzko informazio pribilegiatua. Biografiaren bidez, bai gorputzean bai diskurtsoan *ostatatuta* dauden mugatzaileak aurkitzea posible da. Hots, alor politikoaren produktu batean norbanako batek duen posizioa aurkitzea (kapital globalaren arabera), norbanakoaren partaidetza proiektua zein modutan mugatzen duen aztertzea.

Hamazortzi eta berrogeita hamabi urte bitartean kokatzen diren hogeita hamar emakumeak Euskal Herriko zazpi lurraldeetan bizi dira, baina Espainiako Erkidegoren batean edo munduko beste kontinenteetan (Afrika, Asia eta Hego Amerika) jaiotakoak dira. Kulturalki, sozializazio desberdina jaso duten emakumeak dira. Belaunaldi desberdinetakoak. Horregatik, gauza guztien gainetik, hogeita hamar emakume horiek gauza bera egiteko hogeita hamar modu desberdin aurkezten dituzte. Bakoitzak alor sozialean bere posizioa izanda ere, hainbat elementu partekatzen dituzte, besteak beste: proiektu parte hartzaile bat izatea (intentsitate desberdinarekin eta fokatze desberdinarekin); Euskal Herriko demokratizazio prozesu batean parte hartzea, beste kontinente batean jaio diren emakumeak kenduta (horiek alor politikoan sartzen dira euren atzerritar identitateagatik); ikasketa unibertsitarioak, hau da, kapital kultural formala izatea. Hogeita hamar emakume horietatik lauk ezik besteek partekatzen dute seme-alabarik ez izatea bere kargu; halaber, euren burua ezker muturrean edo zentro ezkerrean kokatzen dute (pertsona batek izan ezik); eta guztiek, batek

izan ezik, diruz saritua den lana dute. Beraz, kapital kultural formala izatea, lana izatea (prekarioa maiz) eta autoidentifikazio politiko bat partekatzen dute.

Horren aurrean, hogeita hamar emakume horiek aniztasuna erakusten dute beste egiturazko elementuetan. Lehenik, kapital ekonomikoari dagokionez, emakume gehienek euren burua klase sozial ertainekotzat kontsideratzen badute ere, badira euren burua klase baxukotzat dutenak ere. Oro har, esan liteke berrikuntza instituzionaletan parte hartzen duten emakumeak klase altukoak autokontsideratzen direla. Bigarrenik, emakume horiek jaso duten lehen mailako hezkuntza mota askotarikoa da: ikasketa erlijiosoetatik ikastoletara, eta ikasketa alternatiboak jaso dituzten emakumeak dira. Hirugarrenik, ibilbide parte hartzaile desberdinak izan dituzten emakumeak dira: hau da, badira zortzi urterekin parte hartzen hasi zirenak eta alor politikoa oso gazte ezagutu zutenak, eta alor politikoa helduaroan ezagutu dutenak. Laugarrenik, euren feminismoan pentsatu duten eta pentsatu ez duten emakumeak daude, hau da, 'kontra publiko subalterno feminista' direnak eta ez direnak: horiek publiko menperatzailearekiko «esparru diskurtsibo paraleloak dira. Horietan, menperatutako talde sozialetako kideek

Hogeita hamar emakume horiek aniztasuna erakusten dute egiturazko beste elementuetan

euren nortasun eta beharrian propioen arabera kontra-diskurtsuak sortzen eta hedatzen dituzte» (Fraser, 1992: 61).

Aniztasun horietatik guztietatik, bada azpimarratu nahi genukeen bat: kontra publiko subalterno feministek berrikuntza espazioetan egiten duten ekarpena. Carol Gilligan-ek Kohlberg-en moralaren garapenaren kritika egin zuenean, emakumeen moralaren garapenerako eredu bat proposatzen zuen (Gilligan, 1982). Gure ustez, Gilliganen eredia erabilgarria izan daiteke kontra publiko feministek berrikuntza demokratikoei ekartzen dieten ikuspuntu orokorra azaltzeko.

Hogeita hamar emakumeen parte hartzearen biografia aztertuta, badira euren ibilbide parte hartzaile desberdinetan bat egiten duten hiru etapa nagusi eta bi trantsiziozko momentu. Lehenengo etapa norbanakoaren biziraupenean zentratutako etapa bat da. Horretan, emakumeek ez dute sentitu izan eurengandik kanpo parte hartze proiektuei lehentasuna emateko beharizana, eta bizitzako beste esfera batzuetan mugitu izan dira: familia, eskola eta lanean, bereziki. Etapa horretan emakume askok galdetu zieten euren buruei kanporako parte-hartze proiektu bat ez izateak gizabanako berekoi bat izatea suposa lezakeen. Berekoitasun sentsazio horrek motibatu izan du, emakume askoren esperientzian, euren parte hartze proiektua esplizituki adieraztea. Zenbait emakumek honela adierazten dute trantsizio momentu hori: «sentitzen nuen besteekiko zer edo zer egin behar nuela», «sentitzen nuen itzuli behar niola gizarteari nik neukan zortea», «gizartean gertatzen zena ikusita zer edo zer egin behar nuela uste nuen». Bigarren etapa batean, elkarrizketatutako emakume gehienek neke egoera bat deskribatu dute: 'ni'-a besteen atzetik kokatu izanak, eta besteekiko disponibilitate maila altua erakutsi izanak, emakumeak nekatu ditu. Emakume asko sufrimendu egoera hori bizitzen ari ziren bizitza-historia garatu zen momentuan; beste batzuek, ordea, sufrimendu egoera hori dela eta, euren parte-hartze proiektuari eutsi zioten. Baina kontra publiko feministak diren emakumeek bigarren trantsizio etapa bat jaso dute parte-hartze proiektu sostengarri bat jorratzeko bidean, sufrimendu egoera horretaz ohartu, eta 'ni'-aren eta besteen arteko oreka gauzatzeko estrategiak garatuz. Beraz, «hemen naukazue edozertarako» diskurtsotik, «nik ahal eta nahi dudanean emango dut nahi dudana» diskurtsora jauzi egiten dute emakume horiek, artikulua honen ondorioen atalean ikusiko dugunez, bereziki 'sororitatearen' eta 'bidaiaren estrategiaren' bidez.

Ibilbide orokorra labur aipatu dugula, posible da ikerketaren lehenengo fasean detektatu ditugun oztopoetako batzuk modu eskematikoan aipatzea (ikus 2. taula).

2. taula. *Berrikuntza demokratikoetan emakumeen parte hartzea oztopatzen duten zenbait elementuen laburpena*

<i>Elementua</i>	<i>Azalpena</i>
Kapitalen akumulazioa eta kapital ekonomikoa eta oinarrizko betebeharrak asetzea	Estatuak proposatzen dituen berrikuntza demokratikoei elite sozial batekin konektatzen dute. Elite horrek kapital sozial, kultural eta ekonomikoa metatzen du. Kasu batzuetan sinbolikoa ere. Beraz, berrikuntza demokratikoen diseinua elite sozialen erreproduktzioarako bide eraginkor bezala identifikatzea posible da. Elite horren parte ez diren emakumeak, 'ertzetan dauden emakumeak', at geratzen dira.
Lana, prekarietatea eta denboren kudeaketa	Emakume askok, bai oldarka zein gonbidapenez, adierazi dute euren lanak momenturen batean euren parte-hartze proiektua mugatu izan diela. Bai lan zamagatik, bai lan prekarietateagatik (esaterako, hiru lan partzial edo ordutegi arazoak izanda). Lan-eredu antolaketak ez du bat egiten gaurko espazio parte hartzaile askoren beharrezanekin.
Amatasuna, familia eta zaintza	Ikerketan parte hartutako hogeita hamar emakumeetatik oso gutxi sartu dira amatasun proiektu batean. Sartu direnen artean, nahiz eta negoziaketa bat dagoen amatasunaren inguruan euren bikotekideekin, jaioberriaren lehenengo bi urteetan emakumeak beti utzi dio bere parte hartze proiektuari, umearen zaintzari ekiteko. Amatasunaren proiektuaren eta parte hartze proiektuaren arteko tentsioa nabaritzen da.
Maitasun erromantikoa eta bikote-harremanak	Kontra publiko ez diren emakumeen artean bereziki eragiten du oztopo horrek, alor parte-hartzailearen arauak ezagutzen ez dituztenen artean ere. Nahiz eta hori emakumeen artean diskurtsoetan neutralizatzeko joera egon den, emakumearen parte hartzearen hasieran bikotekideak erresistentziak izan ditu honako diskurtsoen bidez: «jada ez duzu nirekin bazkaltzen», «ez zaitut ikusten», «ez dugu denbora guretzako».
Ereduen gabezia eta kapital sozial eskasa	Ereduen gabezia horretan belaunaldiak badu eraginik. Emakume gazteagoek euren biografietan eredu identifikagarriagoak izan dituztela diote. Euren berdinen taldeko ereduak dira gehienetan. Eredu horiek nora bide parte hartzailea bideratu dute. Belaunaldi zaharragoek, aldiz, ereduaren gabezia sumatzen dute. Azpimarratu behar da, emakume batzuek, beste batzuentzako eredu direla jakitean, gehiegizko presioa nabaritu dutela. Bereziki kontra publikoak diren emakumeak dira askotan pisu bikoitza jaso dutenak: eurentzako eredurik ez izatea, eta besteentzako eredu izatea.

Adina «Hay que peinar canas para poder decir algo que sea tenido en cuenta» esaldiarekin, emakume gazteek adierazten zuten adina haustura gisa hartzen dutela, hots, euren iritziak legitimatzeko arazoak dituztela.

Iturria: egileak berak egina.

2. taulan azaltzen ditugun mugatzaileez gainera, arreta berezia eskaini nahi genieke genero arau zehatz batzuei, emakumeen parte hartzean duten eraginagatik. Genero arauak, gutxienez bi estaitan dute eragina: autopertzepzioan eta bestearen pertzepzioan. Horrela, emakumeek bi presio mota jasaten dituzte parte hartzen dutenean: alorraren arauak eta generoaren arauak: «ez dut hau esango *gaia ez dudalako menperatzen*, eta ez dut hau gogorregi esango *atentzioa gehiegi ez emateko*». Genero arau guztien artean, badira bi paper mugatzaile azpimarragarria erakusten dutenak: eraginkortasunaren eta umiltasunaren araua, eta bikaina izateko ezintasuna, hots, atentzioa ematearen debekua. Lehenengoari dagokionez, nabaritu dugu norberaren begiradarekiko desajuste bat dagoela. «Nik egiten dudana ez da garrantzitsua» esaldia behin eta berriz errepikatu da, bereziki kontra publiko feministak ez diren emakumeengan. Norberaren ekintzen gutxiespen horren seinale: euren bizitzako episodio parte hartzaileak ahaztea, behin eta berriz «hau ez da garrantzitsua» edo «hau ez da parte hartzea» esatea. Azpimarragarria da diskurtso horiek elkarrekin bizi izan direla emakume askok bere gain hartu dituzten arriskuekin. «Egin nuen hori ez da garrantzitsua» diskurtsoaren atzetik, emakumeek euren proiektuak aurrera eramateagatik kaleratze bat edo euren lanetan etete bat jasan dute. Hau da, euren bizitza proiektuei zuzenean

Genero arau guztien artean, bik paper mugatzaile azpimarragarria erakusten dute: eraginkortasunaren eta umiltasunaren araua, eta bikaina izateko ezintasuna

eragiten dieten arriskuak hartzen dituzte bere gain, baina ez dituzte balioan jarri izan. Bikaina ezin izatearen debekuari dagokionez, oso nabaria da, bereziki kontra publikoak ez diren emakumeengan, bai biografia egiterako momentuan bertan, bai berrikuntza demokratikoaren espazioa deskribatzerakoan, honako amaierako argibideak esatea: «barkatuko didazu, ez dakit horretaz», «agian ez da oso argi geratzen esan dudana»... Hitz egin aurretik barkamena eskatzeak argi erakusten du non kokatzen garen (gure posizioaren autopertzepzioa). Gure proiektuak egiteko guk ditugun aukeren balorazioari buruz informazioa ematen digu. Amaierako argibide horiek botere-harreman barneratu baten emaitzak dira.

Ondorioak eta estrategiak

Emakumeen parte hartzeak berrikuntza demokratiko testuinguruetan problematika agenda berri bat irekitzen du ikerketaren alorrean. Begirada desberdinez (antropologikoa, soziologikoa, politika zientziarena...) egin behar zaio aurre agenda berri horri. Artikulu honetan, begirada soziopolitologiko batekin begiratu nahi izan dugu emakumeen parte hartzea demokratizazio prozesuetan.

Agerikoa da emakumeek gero eta askatasun gehiago dutela euren parte hartze proiektuak eta bizitza proiektuak garatu ahal izateko. Hala ere, horrek ez du esan nahi gizarte berdinzaleetan bizi garenik, hots, ez du esan nahi euskal gizartea berdinzalea denik. Nonahi daude emakumeen bizitza proiektuak baldintzatzen dituzten genero arauak, baita espazio demokratizatzaileetan ere.

Askotarikoak dira demokrazia ordezkatzailerik testuinguruetan emakumeen proiektu parte hartzaileak mugatzen dituzten elementuak: kultura politiko patriarkalarekin lotuta daudenak, sistema politikoarekin lotura dutenak, alderdi sistemari atxikita daudenak edo masa hedabideek erreproduzitzen dituzten emakume ereduarekin zerikusia daukatena, besteak beste. Berrikuntza demokratiko testuinguruetan ere elementu

horietako askok eragiten dute, baina berrikuntzarekin batera elementu oztopatzaileen eraldakuntza bat gertatu da, mugatzaileen ikusgarritasuna sotilduz. Artikulu honetan aurkeztu ditugu emakumeen parte hartzearen proiektua muga dezaketen elementuak, batzuk erabat gorpuztuta daudenak eta naturaltasunez erreproduzitzen direnak: genero arauen eskutik datozenak, bereziki. Beste batzuek egitura objektibatuagoekin dute zerikusia: kapitalen metaketa, esate baterako.

Baina oztupoekin batera, emakumeek euren parte hartzea erostzeko estrategiak ere identifikatu dituzte euren biografiatan. Estrategia asko, gorpuztu diren heinean, ez dira modu esplizituan estrategia bezala definitzen. Horregatik, hurrengo ikerketa pausoetan, beharrezkoa ikusten dugu gorpuztutako estrategia horien ibilbidea aztertzea. Identifikatutako estrategia guztien artean, badira bi adierazgarriak, izan ere, esportagarritasun maila altua baitute: alde batetik, bidaiaren estrategia; beste alde batetik, sororitatea.

Lehenengo strategiari dagokionez, emakume askok nabaritu dute genero arauak *stand by* jartzearen beharrezana. Helburu horrekin, bidaiatzeak, norbanakoaren eguneroko testuingurutik ateratzeak norberaren situazioa (*situation*) partzialki aldatzea ahalbidetzen du. Bidaiatzen dugunean, noski, atzerrira ere genero arauekin goaz (zentzu zabalean ulertu behar da *atzerria*, egunerokoa ez dena bezala), baina kanpotik norbere egoera ikusteak gorpuztutako arauetz jabetzea bermatzen du, itzulitakoan horiekin hausteko aukera gehiago izatea. Besteen begirada *stand by* jartzea. Bigarrenari dagokionez, bada denbora Marcela Lagardek proposatzen duela emakumeen arteko paktuak eta sororitatea emakumeen askatasunak hazteko estrategia gisa erabiltzea (Lagarde, 2006). Ikerlanean parte hartutako emakumeek ez dute inoiz sororitate hitza erabili, baina askok adierazi dituzte, euren ekintzen bidez, sororitatean oinarritutako strategiaren inplementazio gorpuztu desberdinak. Horien guztien progresioan honako puntu komunak aurkitu ditugu: lehenik, emakume asko sufrimenduz bizitako egoera batekin gogoratu dira; bigarrenik, bestea identifikatu

dute egoera horretan; eta, hirugarrenik, beste horrek norberak izandako esperientzia txarra izan ez dezan jardun dute.

Bukatzeko, azpimarratu nahi genuke artikuluko honetan aipatutako oztopoen irakurketa eta estrategien identifikazioa problematika zabalagoa duen lan baten atal bat baino ez direla; aurrerantzean, bai oztopoen bai estrategien inguruan sakontzen duten ikerketa lanak egin beharko dira.

Oharrak

1. Artikulu honen lehenengo bertsioa Jule Goikoetxeak eta Ainhoa Gueñenek zuzendutako 'Feminismoa, aniztasuna eta euskal estatuaren eraikuntza' uda ikastaroan aurkeztu zen (Udako Euskal Unibertsitatea, Baiona, 2014-07-10/11). Bereziki eskertu nahi dizkiet bie nire lanari egindako ohar eta ekarpen guztiak. Halaber, uda ikastaroan parte hartu zuten emakumeei eskertu nahi nieke erakutsitako interesa eta egindako iruzkin guztiak.
2. Demokratizazio prozesuak ulertuko dira, era zabalean, Charles Tillyk ulertzen dituen moduan: «Estatua eta bere hiritarren arteko kontsulta lotesleago, bermatuago, berdinzaleago eta zabalago batera doan mugimendua», hain zuzen ere (Tilly, 2010: 45).
3. Hitz gutxitan esanda, kapital ekonomikoak norbanakoak dituen ondasun ekonomikoei egiten die erreferentzia, kapital kulturalak norbanakoak dituen jakintza eta erreferentzia kulturaleri, kapital sozialak norbanakoak dituen harreman eta eragin sareei, eta kapital sinbolikoa aurreko kapitalen metaketa eta errekonozimendutik sortzen da, errealitatea izendatzeko gaitasuna da.
4. Berrikuntza horiek, oro har, bi motatakoak izan daitezke: oldarkakoak, behetik gora sortzen direnak, hau da, herritarron ekimenez sortzen direnak eta demokrazia ordezkatzailerak sakontzea bilatzen dutenak deliberazioaren eta parte hartzearen bidez; eta gonbidapenezkoak, alegia, erakundeek, hots, estatuak, herritarron parte hartzea sustatzeko proposatzen dituzten espazioak.
5. Artikuluaren autoreak frantsesetik itzulia.
6. Chantal Mouffe teorialari politikoa feministak sexu-genero sistema hiru motatakoa izan daitekeela dio: berdinzalea, dominazio maskulinokoa (patriarkatua) edo dominazio femeninokoa (Mouffe, 1984).

7. Kristalezko teilatua, batez ere, emakumeen lan ibilbidean horiek hierarkian goian dauden karguetara iristeko dauden oztopo ikusezinei erreferentzia egiteko erabiltzen da. Iragazten duen zorua, berriaz, emakumeak piramide ekonomikoaren beheko pisan geratzera bultzatzen dituen egitura sotilen multzoa da. Gure kasuan eta parte hartzeari dagokionez, esan dezakegu kristalezko teilatua eta iragazten duen zorua emakumeen parte hartzearen proiektua mugatzen duten egitura sozial objektibatu eta gorpuztuen multzoa direla.

Bibliografia

- Blas, Asier; Ibarra, Pedro (2006). 'La participación: estado de la cuestión.' *Hegoa. Cuadernos de Trabajo* 39.
- Bourdieu, Pierre (1981). 'La représentation politique. Éléments pour une théorie du champ politique.' *Actes de la recherche en sciences sociales* 36-37: 3-24.
- Bourdieu, Pierre (1988). *La distinción*. Madril: Taurus.
- Bourdieu, Pierre (1997). *Razones prácticas*. Bartzelona: Anagrama.
- Bourdieu, Pierre (1998). *La Domination masculine*. Paris: Seuil.
- Burin, Mabel (2003). 'El deseo de poder en la construcción de la subjetividad femenina.' In Almudena Hernando (koord.). *¿Desean las mujeres el poder?* Madril: Minerva (Emakunderen webgunean: www.emakunde.euskadi.net/u72-20020/es/contenidos/libro/liburuteka_online/es_liburu/emakunde.html?&Alt=675&Anch=855&Root=DeseanLasMujeres&pagTot=264; kontsulta: 2014-07-25).
- Caul, Mike (1991). 'Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties.' *Party Politics* 5/1: 79-98.
- Cunill, Nuria (1999). *Participación ciudadana: dilemas y perspectivas para la democratización de los Estados latinoamericanos*. Caracas: CLAD.
- Dryzek, John (2000). 'Discursive Democracy vs. Liberal Constitutionalism.' In Michael Saward (arg.) (2000). 78-89.
- Fraser, Nancy (1992). 'Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy.' *Social Text* 25-26: 56-80.
- Galligan, Yvonne; Tremblay, Manon (arg.) (2005). *Sharing Power: Women, Parliament, Democracy*. Aldershot: Ashgate.
- Gilligan, Carol (1982). *La moral y la teoría. Psicología del desarrollo femenino*. Mexiko Hiria: Fondo de Cultura Económica.
- Inglehart, Ronald; Norris, Pippa (2001). 'Cultural Obstacles to Equal Representation.' *Journal of Democracy* 12/3: 126-140.
- Jónasdóttir, G. Anna (1993). *El poder del amor. ¿Le importa el sexo a la Democracia?* Madril: Cátedra.

- Kunovich, Sheri; Paxton, Pamela (2005). 'Pathways to Power: The Role of Political Parties in Women's National Political Representation'. *American Journal of Sociology* 111/2: 505-552.
- Lagarde, Marcela (2006). 'Pacto entre mujeres y sororidad'. Hitzaldia. Coordinadora española para el Lobby Europeo de Mujeres (http://webs.uvigo.es/pmayobre/textos/marcela_lagarde_y_de_los_rios/sororidad.pdf; kontsulta: 2014-07-25).
- Lagarde, Marcela (2003). *El feminismo y la mirada entre mujeres* (<http://e-mujeres.net/ateneo/marcela-lagarde/textos/-feminismo-y-mirada-mujeres>).
- Martínez, Jone (2015a). '¿Le importa el sexo a la democracia participativa?'. *Revista de Estudios Políticos*.
- Martínez, Jone (2015b). 'Mujeres y democracia participativa. ¿Qué limita los proyectos participativos de las mujeres?'. Errebisiopean.
- Martínez, Jone et al. (2015). 'Les innovations démocratiques à l'épreuve du féminisme. Les obstacles de la participation des femmes aux processus d'innovation démocratique: un regard sur le Pays Basque». In *Participations* (2). Paris.
- Moi, Tori (2001). 'What Is a Woman?'. In *What is a Woman and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Mouffe, Chantal (1984). 'Por una teoría para fundamentar la acción política de las feministas'. In Askoren artean. *Jornadas de feminismo socialista*. Madril: Mariarsa.
- Pateman, Carole (1989). *The Disorder of Women*. Stanford: Stanford University Press.
- Puleo, Alicia (1995). 'Patriarcado'. In Celia Amorós (zuz.). *Diez palabras clave sobre mujer*. Madril: Eva. 21-54.
- Puleo, Alicia (2005). 'Introducción al concepto de género'. In Juan Plaza, Carmen Delgado (arg.). *Género y comunicación*. Madril: Fundamentos. 13-32.
- Saward, Michael (2000). *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*. Londres: Routledge.
- Smith, Graham (2009). *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spivak, Gayatri (2003). '¿Puede hablar el subalterno?'. *Revista Colombiana de Antropología* 39: 297-364 (www.redalyc.org/articulo.oa?id=105018181010; kontsulta: 2014-07-25).
- Suso Alicia; Martínez, Jone (2015). 'Las mujeres en la democracia participativa. Itinerarios, obstáculos y estrategias'. In *Libro homenaje a Pedro Ibarra*.
- Tilly, Charles (2010). *Democracia*. Madril: Akal.